

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГААС АЛБАДЛАГЫН АРГА ХЭМЖЭЭ ХЭРЭГЛЭХ ЭРХ ЗҮЙН
ЗОХИЦУУЛАЛТ, АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

Ш.Чулуун

ХСИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн АТБТ-ийн
ахлах багш, цагдаагийн дэд хурандаа

Товч агуулга

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах албаны үйл ажиллагаанд цагдаагийн алба хаагч албадлагын аргаа хэмжээ хэрэглэхдээ гэмт этгээд, зөрчил гаргагчид хэрхэн ямар байдлаар хэрэглэх, ямар хууль эрхийн актыг мөрдөн ажиллах, нөгөө талаас НҮБ-ийн Ерөнхий Ассамблейгээс батлан гаргасан хүний эрх болон албадлага хэрэглэхтэй холбоотой эрх зүйн баримт бичгийг үйл ажиллагаанд хэрхэн ямар байдлаар баримтлан ажиллах, ач холбогдол, үр дүнгийн талаар өөрийн саналыг дэвшүүлсэн болно.

Түлхүүр үг: Эрх зүй, зохицуулалт, тусгай хэрэгсэл, хүч, албадлага

Цагдаагийн байгууллагын үндсэн үүрэг бол гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах явдал юм.

Энэхүү чиг үүргийг Цагдаагийн алба нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн тусгай алба мөн¹ гэж Цагдаагийн албаны тухай хуулинд тусгайлан зааж өгсөн байна.

Цагдаагийн алба хаагч нь албан үүргээ биелүүлэх явцдаа төрөл бүрийн нөхцөл байдалд өөрийн болон бусад хүмүүсийн амь нас, эрүүл мэнд хохирох аюултай тулгарч байдаг. Ийм үед цагдаагийн алба хаагчид хуулиар олгогдсон эрх мэдлийн хүрээнд албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тусгайлсан эрх олгогдсон байдаг байна.

Цагдаагийн алба хаагчийн хууль ёсны шаардлагыг эсэргүүцэгчийн идэвхтэй болон идэвхгүй байдлаар илэрхийлэх үйлдлийг хяналтандаа авах, саад хийх, таслан зогсоох зорилгоор хуулиар зөвшөөрсөн галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч болон бусад арга хэрэгсэл ашиглан санаатай хийж буй үйлдлийг албадлагын арга хэмжээ гэж нэрлэнэ.

Албадлагын арга хэмжээг дараах байдлаар ангилсан байна. Үүнд:

- Дээд/эцсийн/шатны арга хэмжээ буюу *галт зэвсэг хэрэглэх*
- Дунд шатны арга хэмжээ буюу *тусгай хэрэгсэл /аминд халгүй зэвсэг/ хэрэглэх*
- Доод шатны арга хэмжээ буюу *биеийн хүч /тусгай мэх/ хэрэглэх*

Дээрхи ангилалаас дүгнэж үзэхэд цагдаагийн алба хаагч нь гэмт этгээд, зөрчил гаргагчийн хууль бус үйлдлийг таслан зогсоохдоо боломжтой бүх тохиолдолд тухайн этгээдэд аль болох хамгийн бага хохирол учруулсан албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхийг урьтал болгохыг анхааруулсан байна. Тухайлбал: Цагдаагийн алба хаагч албадлагын арга хэмжээг хэрэглэхдээ дараахь нийтлэг шаардлагыг баримтална² гэжээ.

- Зөвхөн хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хэрэглэх
- Нэн тэргүүнд хэрэглэхгүй байх
- Тухайн нөхцөл байдалд тохируулан хэрэглэх, хамгийн бага хохирол учруулахыг эрмэлзэх

Өөрөөр хэлбэл цагдаагийн алба хаагч нь гэмт этгээд, зөрчил гаргагчийн хууль бус үйлдлийг таслан зогсоохдоо аль болох бага хүчийг хэрэглэх нь нэг талаас тухайн этгээдийн амь нас, эрүүл мэндэд бага хохирол учруулах, нөгөө талаас алба хаагчийн албаны ёс зүй, мэргэжлийн ур чадвар, дадлыг илтгэн харуулах явдал юм.

Албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх явдал нь хүний төрөлхөөс заяагдсан нэр төртэй байх, амьд явах, аюул заналхийллээс ангид, эрх чөлөөтэй байх эрхийг хөндөж байдаг.

¹ Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 4-р зүйлийн 4.1 дэх хэсэг

² Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 48-р зүйлийн 48.1 дэх хэсэг

Тиймээс хүн бүр хуулиар адил тэгш үндсэн дээр хамгаалуулах эрхтэйг санаж хүний эрх, эрх чөлөөг үргэлж хамгаалах, хүндэтгэх, хөхүүлэн дэмжих зарчмыг баримтлах нь зүй ёсны асуудал билээ.

Түүнчлэн Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагаас батлан гаргасан “Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал”, “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт” болон бусад барим бичиг, дотоодын “Үндсэн хууль” болон бусад холбогдох хууль эрх зүйн баримт бичгүүдэд тунхагласан хүний эрхийн талаар тодорхой мэдлэгтэй байх нь чухал алхам болох юм.

Өнөөдөр цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь хуулинд заасан үндэсэл журмын дагуу хүч хэрэглэхдээ галт зэвсэг хэрэглэхээс аль болох зайлсхийж тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч хэрэглэхийг чухалчлан авч үзэж байна.

Хөгжингүй болон өндөр хөгжилтэй орны цагдаагийн байгууллага албаны үйл ажиллагаандаа ашиглаж байгаа тусгай хэрэгслийг аминд халгүй зэвсэг гэж нэрлэдэг байна. Үүнийг тодруулбал:

Хуулиар хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүн, амьтанд нөлөөлөх, хүний бие болон зэвсэг, техник хэрэгслийг чадамжгүй болгох зорилгоор бүтээгдсэн хэрэгслийг аминд халгүй зэвсэг гэнэ³ гэж тодорхойлсон байна.

Олон улсын болон дотоодын хууль тогтоомжоор цагдаагийн алба хаагч албан үүргээ гүйцэтгэхдээ хэн нэгний буюу хэсэг бүлэг хүмүүсийн хууль бус үйлдэл, эсэргүүцлийг хуулиар хүлээн зөвшөөрөгдсөн тусгай хэрэгсэл хэрэглэн зогсоох боломжийг зохицуулсан байдаг.

Тусгай хэрэгсэл нь хүний амь насанд аюулгүй ангилалд багтах боловч хэрэглэх журам, зааврыг зөрчиж буюу хэтрүүлэн хэрэглэвэл хүний амь нас, эрүүл мэнд хохирно гэдгийг ямагт санах хэрэгтэй. Тиймээс тусгай хэрэгслийг тусгайлан боловсруулж баталсан журам, нарийн заавар, удирдамжийн дагуу хэрэглэх ёстой.⁴

Галт зэвсэг, тусгай хэрэгслийг хууль тогтоомжид заасан журам, заавар болон үйлдвэрлэгчээс гаргасан зааврын дагуу хэрэглэх бөгөөд үйлдвэрлэгчийн зааврыг Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журмын хавсралт болгож хэрэглэнэ⁵.

Тусгай хэрэгсэл хэрэглэх нь нийгэмд сөрөг үр дагавар бий болгодогч аль ч нийгэмд хуулиар заасан нөхцөлд хэв журам, иргэдийн аюулгүй байдал, амь нас, эд хөрөнгө хамгаалах зорилгоор зөвшөөрдөг байна.

Түүнчлэн тусгай хэрэгсэл удирдах албан тушаалтны байнгын хяналтанд байж гагцхүү зайлшгүй шаардлагатай үед ашиглагдах ёстой. Тусгай хэрэгсэл хэрэглэхийн өмнө болон хэрэглэсний дараа нарийн бүртгэл хөтөлж хууль бусаар буюу хяналтгүйгээр, өөр зорилгоор ашиглах явдлаас зайлсхийх хэрэгтэй.

Тиймээс цагдаагийн албаны тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулинд: Цагдаагийн төв байгууллагын даргын шийдвэрээр албан хэрэгцээнд хүлээн авч бүртгэсэн тусгай хэрэгслийг хэрэглэнэ гэж заасан байна⁶.

Цагдаагийн алба хаагч нь албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхдээ дотоодын дараах эрх зүй актуудыг үйл ажиллагаандаа удирдлага болгон баримталж ажиллана. Үүнд:

- Цагдаагийн албаны тухай хууль⁷
- Хууль зүй дотоод хэргийн сайд, Улсын Ерөнхий прокурорын хамтарсан А-224/А-102 тоот тушаал⁸

Мөн Монгол улс нь Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагад гишүүн улсаар нэгдэн орсон тул түүнээс гарсан олон улсын гэрээ, конвенц буюу эрх зүйн баримт бичгийг дагаж мөрдөхөөр тусгасан байдаг.

Энэхүү ажлын хүрээнд цагдаагийн байгууллага албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхтэй холбоотой дараах эрх зүйн баримт бичиг, конвенцыг албаны үйл ажиллагаандаа баримтлан ажиллавал зохино. Үүнд:

- Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал⁹
- Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт¹⁰

³“Аминд халгүй зэвсэг-2010” АНУ-ын сургагч багш нарын сургалт

⁴НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд 1 дүгээр зүйл, 1990 он

⁵Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 47-р зүйлийн 47.3, 47.4 дэх хэсэг

⁶Цагдаагийн албаны тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн 17-р зүйлийн 17.5 дахь хэсэг

⁷Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 5-р бүлгийн 47-58-р зүйл

⁸Хууль зүй дотоод хэргийн сайд, Улсын Ерөнхий прокурорын хамтарсан А-224/А-102 тоот тушаалын 1-р хавсралт

“Цагдаагийн алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх заавар” 2017.09.06.

⁹Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 217/А/III/ тогтоолоор 1946.12.10-ны өдөр батлагдсан.

¹⁰Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 1966.12.16-ны 2200А(XXI) тоот тогтоолоор баталж, 1976.03.23-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

- Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг доромжилон харьцаж, шийтгэхийн эсрэг конвенц¹¹
- Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд¹²
- Хууль хэрэгжүүлэх албан тушаалтнуудын зан үйлийн тухай хууль¹³

Дээр дурдсан дотоодын болон олон улсын хууль тогтоомж, эрх зүйн актыг албаны үйл ажиллагаандаа нэг мөр баримталж ажилласнаар цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх болон хүний эрхийг хангахтай холбоотой аливаа сөрөг асуудал, хүндрэл бэрхшээл гарахад түүнийг хэрхэн ямар журмаар шийдвэрлэх, мөн алба хаагчийн хувийн аюулгүй байдал, эрх зүйн баталгааг нь хангахад чухал, үр дүнтэй арга хэмжээ болох юм.

2013 онд баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийг 2017 онд шинэчлэн найруулж “Цагдаагийн албаны тухай” хуульд албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх гэсэн нэршилтэйгээр дахин баталсан бөгөөд тус хуульд нийцүүлэн цагдаагийн байгууллага нь үндсэн зорилт, чиг үүргээ хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Тус хуулинд албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тусгайлсан бүлэг, зүйл, заалтууд шинээр тусгагдсан онцлог бөгөөд цагдаагийн алба хаагчийн эрх зүйн баталгааг хангахад чухал ач холбогдол бүхий нөхцлийг бий болгосон байна. Үүнийг задалж харуулбал:

Цагдаагийн албаны тухай шинэчилсэн хуулийг цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь үйл ажиллагаандаа баримтлан ажилласантай холбогдуулан 2014 оны Хууль зүйн сайдын А/126 тоот тушаалаар баталсан “Цагдаагийн алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх заавар” нь хүчингүй болсон бөгөөд улмаар Хууль зүй дотоод хэргийн сайд, Улсын Ерөнхий прокурортой зөвшилцөн баталсан А-224/А-102 тоот хамтарсан тушаал¹⁴-ыг мөрдөн ажиллаж байна.

Тус хамтарсан тушаалын хавсралтаар батлагдсан зааварт цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд ашиглагдах албаны биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсгийг алба хаагч нь хэрхэн яаж ямар арга, аргачлалаар хэрэглэхийг тусгайлан заасан ба цагдаагийн албаны тухай хуулийн албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх 5-р бүлгийн агуулга, үзэл баримтлалд нийцүүлж өгсөн юм.

Албадлагын арга хэмжээг дараах үндэслэл бий болсон үед хэрэглэнэ. Үүнд:

Олон улсын эрх зүйн зохицуулалт нь¹⁵:

- Хүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөнд бодит хохирол учрах аюул
- Өөр арга, хэрэгсэл хэрэглэх нь үр дүнгүй буюу зайлшгүй нөхцөлд
- Хүч буюу тусгай хэрэгсэл хэрэглэх нь хуулийн биелэлтийг хангахад чиглэсэн байх

Дотоодын эрх зүйн зохицуулалт нь¹⁶:

- Нийтийн эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох
- Нийтийн хэв журмыг бүлэглэн зөрчиж байгааг таслан зогсоох
- Байгууллага, иргэдийн мэдэлд байгаа барилга байгууламж, орон байрыг эзлэн авсан, гудамж, замын хөдөлгөөнийг бүслэн хаасныг чөлөөлөх
- Хориглон эсэргүүцэж байгаа сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтныг баривчлах
- Цагдаагийн алба хаагч болон бусад хүний амь нас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулж болзошгүй байдлаар довтолсон
- Цагдаагийн болон дотоодын цэргийн хамгаалалтад байгаа объект руу нууцаар нэвтрэн орсон, эсхүл зэвсэг хэрэглэн буюу бүлэглэн довтолсон
- Хүнийг барьцаанд авсан
- Ялтан,цагдан хоригдогч оргосон, хүнд, онц хүнд гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн этгээд зугатсан
- Галт зэвсэг, нулимс асгаруулагч, амьсгал боогдуулагч, хүний амь нас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулж болох бусад зүйлээр зэвсэглэсэн этгээд зэвсгээ хураалгах шаардлагыг үл биелүүлэн эсэргүүцсэн
- Хуяглан хүргэж яваа этгээдийг суллахаар зэвсэг хэрэглэн, эсхүл бүлэглэн довтолсон

¹¹ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 57-р чуулганы 2002.12.18-ны өдрийн А/RES/57/199 дүгээр тогтоолоор баталж 2006.06.22-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

¹²Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, эрх зүйн зөрчил гаргагчидтай харьцах асуудлаарх НҮБ-ын наймдугаар Их Хурлаар баталсан. Гавана, Куба, 1990 оны 8 дугаар сарын 27-оос 9 дүгээр сарын 7-нд

¹³ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 1979 оны 12-р сарын 17-ны өдрийн 34/169 дүгээр тогтоолоор баталсан.

¹⁴ХЗДС, УЕП-ын 2017 оны 09-р сарын 06-ны өдөр хамтарсан баталсан “Цагдаагийн алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх заавар”

¹⁵4, 9 дүгээр зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

¹⁶Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 57-р зүйлийн 57.1 дэх хэсэг

- Хорих, цагдан хорих, баривчлах байранд нийтийн эмх замбараагүй байдал гарч, хүний амь нас, эд хөрөнгөд ноцтой хохирол учрах бодитой нөхцөл байдал бий болсон

Хүч хэрэглэхэд баримтлах зарчим:

- Тайван замаар буюу хүч хэрэглэхгүйгээр асуудлыг шийдвэрлэх

Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь жагсаал, цуглааны үед ажиллахдаа жагсагчдын эсрэг аль болох хүч хэрэглэхгүй байх, асуудлыг эв зүйгээр зохицуулах зорилготой байгаагаа үйл ажиллагаагаараа илэрхийлж байх хэрэгтэй.

Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь бололцоотой бүх тохиолдолд галт зэвсэг, олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэх тухайгаа урьдчилан сануулах ба тухайн нөхцөл байдалд хамгийн бага хохирол учруулахыг эрмэлзэнэ.¹⁷

Энэ нь жагсаал, цуглааныг зохион байгуулагч, эсхүл тэдний төлөөлөгчтэй гэрээ хэлэлцээр хийх, сануулга бичиг тараах, чанга яригчаар анхааруулах гэх мэт хэлбэртэй байна.

- Албан үүргээ биелүүлэх хүрээнд

Энэ тохиолдолд цагдаагийн алба хаагч нь зөвхөн албан үүргээ хэрэгжүүлж байгаа тухай ойлголт яригдана. Өөрөөр хэлбэл алба хаагч нь ажлын цагаар болон албан ажлын хэрэгцээ шаардлагаар томилогдон хууль, хэв журам сахиулах үүрэг гүйцэтгэх үедээ тусгай хэрэгсэл хэрэглэх гэсэн үг юм.

Харин ажлын бус цагаар албаны тусгай хэрэгслийг хувийн зорилгоор ашиглаж болохгүй.

- Хуулиар хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүч хэрэглэх

Хуулиар зөвшөөрөгдсөн хүч, хэрэгсэл гэдэг нь гагцхүү хуулиар баталж хүлээн зөвшөөрсөн тусгай хэрэгслийг үндэслэл бүхий нөхцөлд хэрэглэнэ.

Өөрөөр хэлбэл алба хаагч нь дотоодын хууль тогтоомж, тушаал, заавруудыг сайтар судалсан байх ба хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл ашиглаж болохгүй юм.¹⁸

Тухайлбал: Хуулинд тодорхой заасан нулимс асгаруулагчаас өөр төрлийн химийн бодис бусад олон хүнд нөлөөлөх бодис хэрэглэхийг хориглоно.

- Бусад арга, хэлбэрээр эсэргүүцлийг таслан зогсоох боломжгүй тохиолдолд буюу тухайн нөхцөлд зайлшгүй шаардлагатай

Нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал нь энгийн арга хэрэгсэлээр зогсоох боломжгүй болсон буюу тайван замаар тараах боломжгүй, үр дүнгүй болох нь тодорхой болсон үед тухайн нөхцөл байдал, эсэргүүцэлд тохирсон тусгай хэрэгсэл хэрэглэнэ.

Түүнчлэн цагдаагийн байгууллага хүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөнд ноцтой хохирол учирхаар байвал тусгай хэрэгслийг хэрэглэж болно.

- Тусгай хэрэгслийг ялгамжтай хэрэглэх

Тусгай хэрэгсэл хэрэглэх шийдвэр гаргаж байгаа эрх бүхий албан тушаалтан нь шийдвэр гаргахдаа жагсаал, цуглаанд оролцогчдын зорилго, нас, хүйс, ямар хүмүүс байгаа зэргээс хамаарч тусгай хэрэгслийг ялгамжтай байдлаар хэрэглэнэ.

Энэ нь мөн тухай этгээдийн гаргаж байгаа үйлдэлд тохирсон түүнд чиглэсэн байхыг хэлнэ.

Цагдаагийн алба хаагч болон бусад хүний амь нас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулж болзошгүй байдлаар болон галт зэвсэг хэрэглэж довтолсон, эсэргүүцсэн, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал бий болсон, бүлэглэн довтолсон хүмүүсийг дотор нь ялгах боломжгүйгээс бусад тохиолдолд өндөр настай, илэрхий насанд хүрээгүй, жирэмсэн, тахир дутуу болох нь мэдэгдэж байгаа хүмүүст тусгай хэрэгсэл хэрэглэхийг хориглох ба шаардлагатай үед мэх хэрэглэж болно.¹⁹

Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэхээс өмнө

- Анхааруулга.²⁰

Нийтийн эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох, нийгмийн хэв журмыг бүлэглэн зөрчиж байгааг таслан зогсоох, жагсаал, цуглааныг албадан тараах шийдвэрийг биелүүлэх, байгууллага, иргэдийн мэдэлд байгаа барилга байгууламж, орон байрыг эзлэн авсан, гудамж, замын хөдөлгөөнийг бүслэн хаасныг чөлөөлөх тохиолдолд олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэхийн өмнө урьдчилан анхааруулна.

Урьдчилан анхааруулахдаа тодорхой хугацаа зааж, чанга яригчаар зарлах зэрэг боломжтой аргыг хэрэглэнэ.

¹⁷Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 48-р зүйлийн 48.1 дэх хэсэг

¹⁸² дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

¹⁹Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 49-р зүйлийн 49.2 дахь хэсэг

²⁰10 дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

Урьдчилан анхааруулснаас хойш заасан хугацаанд үйлдлээ зогсоогоогүй бол тусгай хэрэгсэл хэрэглэнэ. Гэхдээ тухайн ажиллагаа, бүлгийг удирдаж байгаа албан тушаалтны шийдвэрээр урьдчилан анхааруулахгүй хэрэглэж болно.²¹

- Эсэргүйцлээ зогсоох хугацаа өгөх

Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь анхааруулга өгсөний дараа тэдэнд сайн дураараа тарж явах бололцоо олгоно. Энэ нь уг жагсаалыг сонирхогч иргэд, хөндлөнгийн хүмүүс тусгай хэрэгсэлийн нөлөөнд өртөхөөс сэргийлнэ.

Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэхдээ анхааруулга өгөхөөс гадна тэдгээр жагсаалд оролцогчид, сонирхогчдыг чөлөөтэй тарж явах бололцоог олгож гарах, явах гарцыг нээсэн байна.

Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэх үед:

- Хамгийн бага хохирол учруулахыг эрмэлзэх.²²

Тусгай хэрэгсэл хэрэглэж байгаа зорилго нь тухайн эсэргүйцлийг няцаах, хяналтандаа авах, таслан зогсооход чиглэгдсэн байдаг тул аль болох бага хор уршиг учруулах. Эсэргүүцэл зогссон үед дахин хэрэглэхгүй байх

- Хүний амь нас, нэр хүндэд хүндэтгэлтэй хандаж илүү их хохирол учруулахгүй байх.²³

Хэдийгээр тухайн эсэргүүцэгч этгээд чулуу, мод, шил, төмөр шидсэн бусдын амь нас эрүүл мэнд, эд хөрөнгөнд халдсан ч гэсэн түүнийг барисан тохиолдолд иргэдийн урд гаргасан үйлдэлд өширхөх маягаар зодох, дэглэх үйлдэл хийж болохгүй.

Түүнчлэн эмх замбараагүй байдалд оролцоогүй энгийн буюу хөндлөнгийн хүмүүсийн аюулгүй байдлыг хангаж ажиллах хэрэгтэй. Шүүхээр гэм буруутай нь тогтоогдоогүй үед хэнийг ч гэм буруутайд тооцож болохгүй гэсэн зарчмыг баримтлах.

- Онцгой байдал болон бусад шаардлагатай байгууллагуудтай ажиллах арга хэмжээ авах

Энэ нь нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдлын үед гарч болох эрсдэлүүдийг тооцож Засаг дарга Онцгой байдал, Тагнуул, Эмнэлэг, Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх, Прокурор, Хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах талаар төлөвлөгөөтэй, урьдчилан дадлага сургууль хийсэн байхыг хэлнэ.

Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэсний дараа:

- Эмнэлгийн тусламцааг гэмтэж бэртсэн хүн бүрт яаралтай үзүүлж шаардлагатай арга хэмжээ авах.²⁴ /өмнө үйлдсэн үйлдлээс үл хамааран/

Тухайн этгээдийн жагсаал, цуглаан дээр гаргасан авир байдлыг үл харгалзах ба хохирсон хэнд ч болов туслах /цагдаа, үймээн гаргагч, жагсагч, жирийн иргэн, сонирхогч г.м/.

Тусламж шаардлагатай хүнд газар дээр нь анхны тусламж үзүүлж, эмнэлэгийн байгууллагад хүргэх арга хэмжээг цаг алдалгүй авах, хордсон хүн амьтан гал түймэр гарах эх үүсвэр байгаа эсэхийг шалгаж холбогдох арга хэмжээ авах, иргэдэд зөвлөгөө өгөх.²⁵

- Дээд буюу удирдах албан тушаалтанд нэн даруй мэдэгдэх

Тусгай хэрэгсэл хэрэглэсэн талаар өгөгдсөн үүргийг хэрхэн биелүүлсэн талаар шуурхай удирдлагын штабт илтгэнэ.

- Бэртэж гэмтсэн хүнийн ар гэрийхэн болон ойр дотны хүмүүст нэн даруй мэдэгдэх.²⁶

Жагсаал, цуглаанд оролцогчид болон иргэд нь хэдийгээр хууль бус үйлдэл хийж хэрцгий авирласан байлаа тусгай хэрэгсэлийн нөлөөлөлд өртөж гэмтэж бэртсэн бол цагдаагийн байгууллагаас уг этгээдийн хэн болохыг тогтоож, ар гэрийнхнийх нь хаяг, утасны дугаарыг тодруулан түүний ар гэр, хамаатан садан, найз нөхдийн аль нэгэнд яаралтай мэдэгдэх арга хэмжээ авна. Уг хүний талаар ямар шийдвэр гарч хаана байгааг нь мөн дуулгана.

- Илтгэх хуудас бэлдэж удирдлагад танилцуулах.²⁷

²¹ХЗДС, УЕП-ын 2017 оны 09-р сарын 06-ны өдөр хамтарсан баталсан “Цагдаагийн алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх заавар”-ын 4-р хэсгийн 4.3 дахь заалт

²²5 /б/ дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

²³5 /б/ дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

²⁴5 дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

²⁵ХЗДС, УЕП-ын 2017 оны 09-р сарын 06-ны өдөр хамтарсан баталсан “Цагдаагийн алба хаагч биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэх заавар”-ын 4-р хэсгийн 4.2.6 дахь заалт

²⁶5 дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

²⁷22 дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэсэн үндэслэл, нөхцөл байдал, арга ажиллагаа, үр дүнгийн тухай эрх бүхий албан тушаалтанд мэдэгдэнэ. Өөрөөр хэлбэл цагдаагийн төв байгууллагын даргад шуурхай танилцуулж энэ тухай илтгэх хуудас бичих.²⁸

Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэх алба хаагчид тавигдах шаардлага

Анхны тусламж үзүүлэх, бие хамгаалах хэрэгслийг ашиглах алба хаагч нь тусгай хэрэгсэл ашиглах, олон нийттэй харилцах, зөрчилдөөн шийдвэрлэх, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө дарж сурах чадвараа сайжруулах сургалтанд хамрагдсан байх, бамбай хамгаалалтын хантааз, хамгаалалтын малгай, шууд үхэлд хүргэдэггүй зэвсэг хэрэглэж, эзэмшиж сурах.

Өөрийн мэдэлд байх тусгай хэрэгслийг аюулгүй болгоомжтой авч явах. Тусгай хэрэгсэл хэрэглэх арга техникт суралцах.

Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журамд цагдаагийн газар, хэлтэс, нэгжүүд жилд 2-оос доошгүй удаа нийтийг хамарсан арга хэмжээний үед ажиллах дадлага сургууль хийнэ гэсэн заалт байдаг.

Хариуцлага:

- Тусгай хэрэгсэл хэрэглэсэн талаар илтгэх хуудас бэлдэж дээд албан тушаалтанд хянуулах үүднээс танилцуулах.²⁹

Цагдаагийн алба хаагч галт зэвсэг хэрэглэсэн үндэслэл, хүний биед учирсан гэмтэл, үзүүлсэн тусламж, эрүүл мэндийн байгууллагад мэдэгдсэн тухай шууд захирах даргадаа нэн даруй танилцуулж, бичгээр тайлбар үйлдэх бөгөөд шууд захирах дарга нь прокурорт мэдэгдэнэ.³⁰

- Дээд албан тушаалтан өөрийн удирдлагад ажиллаж буй албан хаагчийг тусгай хэрэгсэл хууль бусаар хэрэглэсэн тухай мэдсэн хэрнээ арга хэмжээ аваагүй бол хариуцлага хүлээх ёстой.³¹

Албадлагын арга хэмжээг бусдыг гутаан доромжлох, залхаан цээрлүүлэх, шийтгэх зорилгоор хэрэглэхийг хориглоно.³²

- Дээд албан тушаалтны хууль бус үүргийг биелүүлэхээс татгалзсан албан хаагч хариуцлагаас чөлөөлөгдөх ёстой.³³

Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг хэрэглэснээс үүссэн үр дагаврын төлөө хариуцлага хүлээхгүй гэж тус тус нарийвчлан тодорхой зааж өгсөн байна.

Дүгнэлт

Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхдээ албадлага хэрэглэх дотоодын болон олон улсын хууль, эрх зүйн баримт бичиг, мөн хүний эрхийн талаар тусгасан хууль тогтоомж ялангуяа Монгол Улсын нэгдэн орсон Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын олон улсын гэрээ, конвенцийн холбогдох заалтыг албаны үйл ажиллагаанд мөрдлөг болгон ажиллах шаардлагатай байна.

Ингэснээр цагдаагийн байгууллага нь олон улсын хүчний байгууллагад хүлээн зөвшөөрсөн жишиг стандартыг баримтлан албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх, нөгөө талаас хүний эрхийг хангаж ажиллах эерэг нөхцлийг бүрдүүлэх юм.

Мөн цагдаагийн байгууллага нь албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхдээ холбогдох хууль тогтоомжийг баримтлан түүнд тулгуурлан үйл ажиллагаагаа явуулах нь учирч болох сөрөг дагавараас урьдчилан сэргийлэх үр дүнтэй арга хэмжээ болох юм.

Санал

- Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд баримталж байгаа хууль тогтоомж, эрх зүйн акт болон НҮБ-ийн хүний эрхийн талаархи конвенц, эрх зүйн баримт бичгийн талаар нэгдсэн сургалтыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагатай хамтран алба хаагчдад зохион байгуулж хууль эрх зүйн мэдлэгийг нь дээшлүүлэх

- НҮБ-ийн байгууллагаас гаргасан холбогдох олон улсын гэрээ, конвенцийг албаны үйл ажиллагаанд баримтлан мөрдлөг болгон ажиллах нь хүний эрхийг хангах үндсэн нөхцлийг бүрдүүлж түүний баталгааг хангах

²⁸Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 58-р зүйлийн 58.6 дахь хэсэг

²⁹22 дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он

³⁰Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 58-р зүйлийн 58.6 дахь хэсэг

³¹24 дүгээр зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд 1990 он

³²Шинэчлэн баталсан Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 48-р зүйлийн 48.2 дахь заалт

³³25 дугаар зүйл, НҮБ-ын Хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх үндсэн зарчмууд, 1990 он, 1 дүгээр зүйл, Хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчдийн ёс зүйн дүрэм

- Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд хэрэглэдэг албадлага /галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, биеийн хүч/ хэрэглэх сургалтыг үе шаттайгаар алба хаагчдад зохион байгуулан ур чадвар, дадал эзэмшүүлэх
- Бусад улс орны цагдаагийн байгууллага нь албадлага хэрэглэхдээ хэрхэн ямар байдлаар хэрэглэдэг, ингэхдээ ямар арга хэмжээ, зарчим баримталдаг талаархи туршлагыг нь судлах, түүнд тулгуурлан дотоодын үйл ажиллагаандаа өөрчлөлт, шинэчлэлт хийх